

Mohamed Ajouaou
Trouw, 5 januari 2004

Een goede moslim leent niet

Geld lenen en daar rente voor betalen, dat is in islamitische kringen ongepast. Geld uitlenen en er rente voor ontvangen eveneens. Rente zorgt maar voor onrust in de geest. Daarom is het 'haram', is: voor moslims verboden. Maar beleggen mag weer wel.

Soms heb je een simpele aanleiding nodig om grote stappen in het leven te zetten. Zo is de stap naar mijn partner te danken aan het ellendige gevoel dat ik kreeg toen ik in een smalle Utrechtse steeg van de fiets viel.

Ik, vrijgezel, voelde ik me met mijn gebroken rechterarm eenzaam en troosteloos. Na mijn herstel ging ik op jacht. Niet lang daarna leerde ik Loubna kennen. Het was meteen raak dus vroeg ik haar het jawoord. Een officieel aanzoek bij de schoonfamilie volgde. Na een grondige screening keurde ook de schoonfamilie het aanzoek goed. Nu nog onderhandelen over de zakelijk dingen.

Schoonmoeder: „Ik zou het fijn vinden als mijn dochter hier in Eindhoven blijft wonen, haar studie afrondt en carrière maakt." De rustige, bescheiden vader zei niets, maar zijn ogen spraken klare taal: hoe zit het met de bruidsschat en wie draait op voor de kosten?

„De bruidsschat regel ik met Loubna", antwoordde ik op de impliciete vraag. „En als gebaar van dankbaarheid voor uw openheid tegenover mij als wildvreemde, wil ik alle kosten voor verloving en huwelijksceremonie voor mijn rekening nemen."

Ik had een begroting gemaakt van 20000 Nederlandse gulden, exclusief de bruidsschat die ik nooit heb betaald. Het grootste deel van de begroting heb ik, als arme pas afgestudeerde, geleend van de bank. Een stap die ik pas na grote aarzeling zette. Als moslim is mij altijd verteld dat lenen vermeden moest worden omdat het voor onrust zorgt in de geest, en dat rente helemaal uit den boze is: absoluut haram.

Ondanks de zegeningen van de imam, was ik daarom doodsbang dat ik door deze zonde de vloek over mijn huwelijk zou afroepen. Om mijn ziel gerust te stellen zocht ik naar theologische mogelijkheden om de zondige daad te legitimeren. Ik kwam twee richtlijnen tegen: 'Voor een nobele zaak mag je overwegen om van de wet af te wijken' en 'Nood breekt wet'. In mijn geval was daar duidelijk sprake van.

Tot mijn grote spijt durfde ik van de bovengenoemde theologische richtlijnen geen gebruik te maken toen ik me, direct na het huwelijk, op de huizenmarkt ging oriënteren. Een koophuis was de enige optie om de wens van mijn schoonmoeder snel te honoreren. Ik ging op gesprek bij een financieel bemiddelaar. Hij begon gelijk over de voordeligste constructie: dertig jaar lang rente betalen aan de ene kant en een spaarpot opbouwen aan de andere kant. „Zo kunt u maximaal fiscaal voordeel halen", zei hij. Het gesprek duurde echter niet lang. Direct na de woorden 'dertig jaar lang rente betalen' stond ik op. „Moslims doen niet mee aan het rentesysteem", zei ik stellig. „Dan houdt het op", reageerde een geschrokken en verbaasde tussenpersoon.

Ik ben niet de enige met deze dogmatische houding. In Nederland leven duizenden moslims die gewetensbezwaren hebben tegen de hypothecaire aankoop van een huis. De werking van het geloof op het huizenbezit remt hun integratie, en wel op drie fronten: de binding met het land, de economische positie en arbeidsparticipatie.

Het is bekend dat een eigen huis de binding (lees: integratie) met wijk, stad en dus land versterkt. Niet voor niets riep een VVD-wethouder in Den Haag onlangs dat allochtonen in Nederland een huis moeten kopen en niet in het land van herkomst. Ik ken zelfs koopkrachtige -tweede generatie- jonge moslims die weigeren de huizenmarkt op te gaan. In gesprekken met hen valt op dat zij het vaak hebben over 'terugkeer' naar een islamitisch land, wat aanduidt dat hun binding met Nederland fragiel is.

Zoals de Tunesiër Zohair. Hij woont met zijn Nederlandse vrouw in een prachtige nieuwbouwwijk. Een paar jaar geleden konden zij hun dure huurhuis voor weinig geld kopen. In tegenstelling tot tientallen burendeders deden zij dat niet. Nu kost hun huis het drievoudige. Zohair heeft wel wat investeringen in Tunesië gedaan, maar het is de vraag of ze ooit terugkeren.

Huizenbezit leidt tot vermogensopbouw en dus tot versterking van de economische positie. Daarnaast geldt: wie een huis bezit voelt zich extra gemotiveerd om inkomsten te garanderen en dus langer op de arbeidsmarkt actief te blijven. Naar mijn inschatting zijn moslim-gastarbeiders die, ondanks gewetensbezwaren, een huis durfden kopen, ondanks de ontslaggolf van de jaren tachtig veel langer op de arbeidsmarkt actief gebleven. Daar zijn ze achteraf blij om, uiteraard. Maar sommigen blijven zeuren. De weduwe Fatima: „Mijn huis is bijna afbetaald, maar ik voel me er vies bij. Vanwege die rente.”

Veel niet-kopers hebben spijt. Zo viel mij op dat als ik meereed met mijn buurman Mansour naar het centrum van de stad, hij nooit de kortste weg nam. Zijn zoon vertelde mij desgevraagd dat die route langs hun voormalige, ruime woning loopt. De vader wil zichzelf kennelijk niet confronteren met het feit dat deze woning van hem had kunnen zijn. Hij kreeg de keuze die woning te kopen of te verlaten. En omdat hij geen rente wilde betalen, koos hij voor het laatste.

Het hypothecair kopen van een huis is een van de meeste terugkerende vragen tijdens pastorale gesprekken met imams. De meeste imams vermijden een duidelijk antwoord. Voor zover zij een uitspraak doen -hetzij vóór hetzij tegen- verwijzen ze naar internationale fatwa's - de gezaghebbende uitspraken van islamitische autoriteiten. Wie zich op eigen gezag vóór een hypotheek uitsprekt, kan op zijn vingers worden getikt. Zo kwam ik een paar jaar geleden de volgende verklaring van een orthodoxe imam tegen: 'Vorige week vaardigde ik, naar aanleiding van een vraag, de fatwa uit dat het kopen van een huis op hypotheek mag. Ik heb me daarin vergist en trek derhalve deze fatwa in. Vrede zij met u. Getekend: de imam.'

Moslims mijden niet alleen leningen waarover rente moet worden betaald, maar vangen ook niet graag rente op hun spaarcenten. Geld investeren ze in ontroerend goed of laten ze op een lopende rekening staan. Zij vormen daarmee een lucratieve inkomstenbron voor banken, vooral in de landen van herkomst. Maar ook in Nederland. Zo meldde Trouw vorig jaar dat de Rabobank enkele honderden klanten heeft die geen rente op hun spaargeld willen. Volgens de Rabobank gaat het vooral om moskeeën.

Moskeeën beschikken over het algemeen over een aanzienlijke financiële buffer, afkomstig uit ledencontributie, donaties en winkelexploitatie. Maar ze laten de vrijgekomen rente gewoon liggen, tot ongenoegen van veel moskeegangers. Helaas wegen bij moskeebestuurders de gewetensbezwaren zwaarder dan economisch verlies. Bovendien negeren ze de fatwa die luidt dat moslims de vrijgekomen rente weliswaar niet mogen consumeren, maar dat ze wel zeggenschap moeten hebben over de besteding ervan.

En de banken? Zij steken de niet uitbetaalde rente doodleuk in hun zak. In het gunstigste geval „schenken we dat geld in overleg aan een goed doel" (Trouw, 3 juli 2003). Of, creatiever: „De

Rabobank begint met een proef waarbij klanten geen rente krijgen op hun spaargeld maar pakken koffie. Wij kopen van het geld dat we als rente zouden uitkeren koffie bij kleine boeren in Honduras." (Reformatorisch Dagblad, 26 mei 2003).

Om zich te vrijwaren van wat de naar Nederland gevluchte Egyptische hoogleraar Nasr Aboe Zaid noemt 'het economisch uitbuiten van gewetensbezwaren van moslims', moeten de banken verder gaan. De niet uitgekeerde rente zou in een fonds gestort kunnen worden waarmee projecten ten behoeve van de economische integratie van Nederlandse moslims wordt bevorderd. Denk hierbij aan het scheppen van arbeidsplaatsen of het stimuleren van hoger onderwijs door giften of renteloze leningen voor moslimstudenten die zelf bezwaren hebben tegen het betalen van rente.

Rentedragende transacties vermijden heeft ook voordelen. In een consumptiemaatschappij is het een welkome bescherming voor vooral de lage inkomens. De Amsterdamse moslima Louisa, trots: „Wij hoeven gelukkig nooit rente te betalen. Als wij iets willen kopen, dan sparen we eerst."

Een ander voordeel is de bloei van de informele leencircuits. Moslims lenen elkaar, vaak beurtelings, renteloos geld en dat verstevigt de sociale verhoudingen. Op deze manier hebben de meeste moslim-gastarbeiders hun woonhuizen in de landen van herkomst van de grond gekregen. De commercie probeert hierop in te spelen. Zo zijn er in sommige landen 'islamitische' banken ontstaan, die overigens vaak verschillende invullingen geven aan het begrip 'islamitisch'. De rode draad is echter dat klanten geen vast rentepercentage ontvangen, maar een deel van de winst. Op die manier willen deze banken aan de sjaria-wet voldoen, die zegt dat ook spaarders risico moeten dragen.

Ondanks de populariteit van de islamitische banken worden ze voortdurend geconfronteerd met twee kritische vragen. Doen ze zelf achter de schermen toch niet volop aan het rentesysteem mee, zodat ze de vrome moslim gewoon voor de gek houden? En: bevorderen ze werkelijk de economie zoals een bank dat dient te doen, of belemmeren ze de economische groei door sparen, en dus investeren, te ontmoedigen?

Dat moslims soms voor de gek worden gehouden blijkt uit de berichten, vorig jaar, over de 'Turkse fraude'. Turkse investeringsmaatschappijen die failliet zijn gegaan bleken erin geslaagd grote sommen geld te los te krijgen van Turkse moslims in Nederland. Deze holdings maakten vooral bij orthodoxe moslims goede sier doordat ze het woord rente vermeden. In plaats van 'rente' hadden ze het over 'participatie'. Je werd 'mede-eigenaar'.

Niet alleen zogenaamd islamitische banken proberen klanten te werven onder Europese moslims. Ook de gevestigde Europese banken willen een graantje meepikken. „Na halal-voedsel komt er nu ook een hypotheek op de Europese markt die in overeenstemming is met de moslimwetten. De bedenker, de Britse bank HSBC, mikt hiermee op de twee miljoen moslims in Groot-Brittannië. Klanten met z'n 'halal' hypotheek betalen geen rente." (Trouw 3 juli 2003). Wat dan wel? „De Bank heeft een constructie bedacht waarbij zij als het ware een huis koopt en het voor 25 jaar verhuurt aan de klant. De huur is net zo hoog als het bedrag voor de aflossing en rente", aldus Trouw.

De halal hypotheek kost de bank dus niets. Maar de vrome moslim is drie keer de dupe. Hij draagt de nadelen van zowel de huur als de koop en mist de fiscale ondersteuning als die aanwezig is. Het is dit soort absurde alternatieven die veel moslim-theologen en -economen ondersteunen bij hun vraagteken of de het begrip 'riba' in de Koran geïnterpreteerd en gelijk gesteld mag worden aan 'rente'. Niet dus. Vers 275 van de eerste soera meldt: „Zij die riba

verteren zullen alleen maar opstaan zoals hij opstaat die door de aanraking van de satan in elkaar geslagen wordt. Dat komt omdat zij zeiden: 'Handel is gelijk aan riba'. Maar God heeft handel toegestaan en de riba verboden."

Arabist Fred Leemhuis vertaalt riba terecht met 'woeker' en dat is iets heel anders. Volgens de bovengenoemde geleerden kon de Koran onmogelijk uitspraak doen over iets wat toen nog niet bestond. Het rentesysteem zoals we dat nu kennen is namelijk een uitvloeisel van de negentiende eeuw. En wat is rente eigenlijk? vroeg ik aan de diep gelovige Loubna, die tevens fiscaliste is. Loubna: „Rente is, kort door de bocht, inflatie plus de risicofactor (van wanbetaling)."

Voordat ik zelf tot deze inzichten kwam gebeurde het volgende.

Op een zaterdagochtend, twee jaar na ons huwelijk, sloeg ik deze krant open. Mijn ogen vielen op een paginagrote advertentie: „Leg 250 gulden in en vang na drie jaar twintigduizend gulden." Ik dacht: mijn huwelijkskosten zijn zo terugverdiend. En omdat ik niet goed met geld kon omgaan, dacht ik bovendien dat dit een goede manier was om te sparen, dat wil zeggen beleggen. Want dat mag in de islam wel ondubbelzinnig. Na het eerste contract volgden er nog twee andere. Nog twee jaar later, toen wij onze droomhuis wilden kopen, kwam de aap uit de mouw. De bank constateerde dat ik in plaats van geld op de bank een totale schuld van een ton had staan, die ik maar eerst moest aflossen alvorens in aanmerking te komen voor een hypotheek. Wat bleek: ik was in feite drie contracten aangegaan waarbij ik heb belegd met geleend geld. Ik heb de bank die mij deze zogenaamde aandelenlease-contracten heeft aangesmeerd verzocht om mij daar onmiddellijk van te verlossen. De bankmedewerker: „Niet verstandig. Want dan loopt u grote winsten mis. Als u nou de maandelijkse inlegtermijnen volstort, dan halen we de schuld uit het register van Bureau Krediet Registratie weg en kunt het huis kopen'. En zo geschiedde. Dat 'volstorten' bleek echter niets anders te zijn dan 'rente vooruit betalen'. Deze versluisde taal, gecombineerd met andere overtredingen, hebben niet alleen moslims maar ook honderdduizenden anderen uitgelokt. Voor de meesten is de hele 'inleg' in rook opgegaan en bovendien kampen ze met een 'restschuld' die bijbetaald moet worden. Aandelenlease aanbieders zijn voor de rechter gedaagd, maar het wachten is op resultaten van de bemiddelingspoging van de door minister Zalm geïnstalleerde Geschillen Commissie Aandelenlease.

Een bekende uitspraak van de profeet Mohammed luidt: 'Vertrouw bij twijfel op je hart en intuïtie en trek je niet veel aan van al die fatwa's'. Mijn hart zegt: 'nooit beleggen, noch bij een islamitische, noch bij een andere bank. Bouw een spaarpot voor je kinderen op en zie de rente als inflatiecompensatie. Vermijd leningen, niet vanwege het renteverbod maar omdat je daar armer van wordt."

* De namen in dit artikel zijn gefingeerd.

© Trouw, op dit artikel rust copyright.